

POLITICI ALE UNOR INSTITUȚII FINANCIARE INTERNAȚIONALE CE AU DUS LA ADÂNCIREA SĂRĂCIEI NAȚIUNILOR

MARIANA STANCIU

Motto: *The hidden hand of market will never work without a hidden fist.* Thomas Friedman, *What the World Needs Now*, „New York Times”, March, 28, 1999.

Numeroase măsuri de restructurare a economiei românești și de inițiere a unor proiecte legislative, lansate în ultimii 15 ani, au avut la bază nu atât o logică reformatoare larg articulată, cât justificarea punctuală a unor prevederi existente în acordurile încheiate de România cu Fondul Monetar Internațional.

În cele ce urmează, ne propunem demitizarea opiniei potrivit căreia aceste instituții internaționale ar acționa în sensul sprijinirii dezvoltării socioeconomice a națiunilor care le solicită ajutorul. Mai mult, vom dezvălui mecanismele prin care politicile acestor instituții reușesc să mărească gradul de dependență al țărilor cu dificultăți de dezvoltare, în raport cu națiunile bogate, contribuind astfel la mărirea decalajelor economice dintre națiuni și la adâncirea sărăciei în țările ce contractează împrumuturi cu aceste instituții.

Aplicarea unor principii ultraliberale în relațiile economice internaționale și adâncirea sărăciei la nivel mondial

În ultimele cinci, șase decenii, politicieni de notorietate internațională (precum R. Reagan, M. Thatcher, G. Bush ș.a.) au susținut, cu fermitate, că aplicarea unor principii neoliberale în viața economică și, în special, în relațiile de schimb internaționale, ar stimula în cel mai ridicat grad creșterea generală a bunăstării sociale. Totuși, realitatea economică mondială a ultimului secol a contrazis radical afirmațiile lor, atestând că, dimpotrivă, caracterul ultraliberal al relațiilor economice internaționale a determinat, de fapt, adâncirea sărăciei pentru un număr tot mai mare de națiuni.

Cunoscând argumentele ce se pot aduce, în general, împotriva aplicării unor principii ultraliberale în economie – argumente vizând, în primul rând, afectarea sensibilă a intereselor economice ale categoriilor sociale sau națiunilor cele mai defavorizate, în jocul pieței libere, – unii analiști politici se străduiesc să acrediteze, totuși, ideea că există diferențe ireductibile între ideile politice și practicile economice (neo)liberale (Elizabeth Martinez, Arnaldo Garcia, 1997). Mass-media

americană afirmă, frecvent, despre neoliberalismul politic american că acesta oferă cea mai adecvată strategie de prevenire a conflictelor sociale, fiind prezentat clasei muncitoare, ca și păturilor sărace din America, drept o ideologie progresistă, comparativ cu conservatorismul sau cu ideologia Aripei Drepte. Iar când politicienii conservatori afirmă că detestă ideile liberale, toată lumea știe că, de fapt, ei îi au în vedere, cel mult, pe unii politicieni liberali și nu practicile economice liberale.

În opinia noastră însă, nici un fel de politică nu poate avea o raționalitate separată de efectele pe care ea le produce, în plan economic și social. Orice teoretizare care încearcă să infirmă acest adevăr constituie un efort steril, dacă nu cumva conține o intenție de comutare a atenției de la adevăratul fond al problemei.

Joseph Stiglitz – specialistul numărul unu al Băncii Mondiale, din anul 1997 până în 2000, laureat al Premiului Nobel pentru economie – care a devenit un oponent reductabil al ideologiei impuse de Fondul Monetar Internațional, în domeniul acordării unor împrumuturi pentru dezvoltare țărilor din lumea a treia, ca și al practicilor dominante în economia mondială actuală, subliniază că susținerea globalizării economice, în condițiile actuale (adică prin impunerea neoliberalismului în relațiile de schimb internaționale) va duce la exacerbarea riscurilor sociopolitice și ecologice deja existente, adâncind sărăcia națiunilor sărace și generând noi focare de violență și conflict armat (A. Shah, 2005).

Promotorii cei mai fervenți ai neoliberalismului – care nu sunt alții decât reprezentanții țărilor ce dețin, deja, cea mai mare parte a avuției mondiale – nu se sfiesc să recomande, și chiar să impună țărilor sărace și celor cu dezvoltare medie, adoptarea unui regim neoliberal, în domeniul politicilor vamale, sub motivul că politicile protecționiste ar constitui bariere în calea progresului general. Când doctrina neoliberală este recomandată țărilor din lumea a doua sau a treia, se specifică faptul că aceasta încurajează inițiativele economice, libera circulație a persoanelor, bunurilor, serviciilor, investițiilor și altor resursele economice, în scopul maximizării profiturilor, dar se trece sub tăcere faptul că politicile economice protecționiste au, în anumite etape de dezvoltare, un rol capital în creșterea economică. În esență, adepții neoliberalismului economic susțin că:

- acesta promovează creșterea economică, fiind calea cea mai rapidă de progres a umanității;
- dezvoltarea piețelor libere, fără interferențe guvernamentale, va genera cea mai eficientă alocare a resurselor economice;
- privatizarea va duce la înlăturarea ineficienței sectorului public;
- atribuțiile guvernelor trebuie să vizeze, în primul rând, garantarea statului de drept, a drepturilor de proprietate și de liberă contractare economică;
- de avantajele globalizării, prin intermediul neoliberalismului economic, pot beneficia toți oamenii (R. Robbins, 1999).

Dincolo de propaganda neoliberală, realitatea economică atestă însă că un comerț internațional liber este departe de a fi și echitabil, atunci când condițiile de

start și de participare ale națiunilor la jocul pieței mondiale nu sunt echivalente. Unii politicieni, și chiar analiști economici occidentali, sunt tentați să afirme și să demonstreze, apelând la diverse logici simpliste, că nimeni nu poate fi făcut răspunzător, în prezent, pentru situația existentă. Dar experiența multor țări care se zbat în sărăcie de mai multe secole, în pofida, sau poate tocmai datorită „relațiilor comerciale de tip liberal”, pe care le-au angajat cu statele dezvoltate, ca și aceea a unor țări care, deși nu sunt dintre cele mai sărace, întâmpină mari dificultăți economice, în esență, din motive similare, vorbesc de la sine.

Realitatea istorică a relațiilor de schimb internațional din ultimele două secole atestă că, de fapt, atunci când miza constă în dobândirea unor materii prime sau materiale ieftine aparținând unor state mai puțin dezvoltate, indiferent de ideologia invocată în retorica politică, cei hotărâți să se îmbogățescă repede și ușor, fie că este vorba despre companii, trusturi sau elitele economice ale unor state bogate, găsesc mijloacele necesare de a forța, la limită, orice lege sau principiu doctrinar pentru a-și împlini scopurile. Că lucrurile se desfășoară astfel de multă vreme, se confirmă, între altele, și prin recunoașterea implicită a responsabilității țărilor dezvoltate față de situația socială a țărilor așa-numite „în curs de dezvoltare”, care a avut loc în anul 1992, la Rio de Janeiro.

Înființarea Comitetului ONU pentru Asistență și Dezvoltare. Încălcarea angajamentelor asumate de acesta

În anul 1992, în cadrul *Summit*-ului de la Rio de Janeiro, sub egida ONU, țările dezvoltate – cei 22 membri ai OCDE – au constituit un așa-numit Comitet pentru Asistență și Dezvoltare, în cadrul căruia s-a adoptat hotărârea ca fiecare țară din cadrul grupului respectiv să aloce 0,7% din PIB-un național, în vederea sprijinirii ieșirii din subdezvoltare a țărilor mai sărace.

Până în prezent, cele mai multe dintre țările integrate în structura respectivă și-au încălcat angajamentul asumat, contribuind doar cu sume cuprinse între 0,2–0,4% din PIB, ceea ce, per ansamblu, a însemnat cam cu 100 miliarde \$ SUA/an mai puțin decât nivelul estimat inițial. Nici după anul 2000 situația nu s-a schimbat prea mult, unele țări, cum sunt Japonia, Italia sau Belgia, diminuându-și chiar ponderea contribuției, și așa destul de mică. Sumele depuse de SUA, chiar dacă în expresie absolută au fost cele mai mari, în expresie relativă au fost cele mai mici, deși SUA se pretinde a fi cea mai prosperă națiune a lumii (tabelul nr. 1). După SUA, cel mai generos contribuitor, în cifre absolute, a fost Japonia, care totuși, și-a diminuat aportul după anul 2001, aproximativ cu 1,8%, în termeni reali, ca urmare a procesului de depreciere a yenului.

Începând din anul 2003, sub pretextul intenției de a acorda mai multă atenție creșterii economice a țărilor mai sărace, țările OCDE și-au micșorat ajutoarele dirijate spre trebuințele sociale ale acestora. În scurt timp, țările vizate aveau să resimtă dramatic o asemenea schimbare de perspectivă, prin acutizarea situațiilor de criză ce planau deja în sectorul ofertei de servicii sociale (educație, sănătate, asistență socială ș.a.). Din anul 1990 până în prezent, ajutoarele economice acordate țărilor sărace s-a diminuat cu aproximativ 20%.

Tabelul nr. 1

Asistența oficială pentru dezvoltare (AOD) acordată de statele dezvoltate celor mai puțin dezvoltate, între anii 2001–2004

Țara	AOD în USD (Mil.)				AOD ca procente din PIB			
	2001	2002	2003	2004	2001	2002	2003	2004
SUA	10,884	12,900	15,791	18,999	0,11	0,12	0,14	0,16
Japonia	9,678	9,220	8,911	8,859	0,23	0,23	0,2	0,19
Franța	4,293	5,182	7,337	8,475	0,34	0,36	0,41	0,42
Germania	4,879	5,359	6,694	7,497	0,27	0,27	0,28	0,28
UK	4,659	4,749	6,166	7,836	0,32	0,3	0,34	0,36
Olanda	3,155	3,377	4,059	4,235	0,82	0,82	0,81	0,74
Italia	1,493	2,313	2,393	2,484	0,14	0,2	0,16	0,15
Canada	1,572	2,013	2,209	2,537	0,23	0,28	0,26	0,26
Suedia	1,576	1,754	2,100	2,704	0,76	0,74	0,7	0,77
Norvegia	1,346	1,746	2,043	2,200	0,83	0,91	0,92	0,87
Spania	1,748	1,608	2,030	2,547	0,3	0,25	0,25	0,26
Belgia	866	1,061	1,887	1,452	0,37	0,42	0,61	0,41
Danemarca	1,599	1,632	1,747	2,025	1,01	0,96	0,84	0,84
Elveția	908	933	1,297	1,379	0,34	0,32	0,38	0,37
Australia	852	962	1,237	1,465	0,25	0,25	0,25	0,25
Finlanda	389	466	556	655	0,33	0,35	0,34	0,35
Irlanda	285	397	510	586	0,33	0,41	0,41	0,39
Austria	457	475	503	691	0,25	0,23	0,2	0,24
Grecia	194	295	356	464	0,19	0,22	0,21	0,23
Portugalia	267	282	298	1,028	0,25	0,24	0,21	0,63
Luxemburg	142	143	189	241	0,8	0,78	0,8	0,85
Noua Zeelandă	111	124	169	210	0,25	0,23	0,23	0,23

Sursa: OECD web site (2005).

În intervalul 2003–2004, a avut loc o creștere în termeni reali a cuantumului total al contribuțiilor, cu 4,5 %. Per ansamblu, s-au diminuat ajutoarele dirijate spre sectorul agricol al națiunilor mai sărace, constatându-se și o diminuare a ajutoarelor acordate pentru dezvoltarea pe termen lung, dar și o creștere a ajutoarelor cu titlu umanitar, determinată de impactul social ridicat al unor calamități naturale, în diverse zone ale globului.

Strategii de perpetuare a stării de dependență economică a țărilor sărace, în raport cu cele bogate

Una dintre cauzele majore de adâncire a sărăciei din țările cu dificultăți de dezvoltare a derivat din aceea că țările bogate, care dictează politicile comerciale și condițiile de acordare a ajutorului economic, au în vedere, în mod tacit, aplicarea unor strategii de menținere a țărilor sărace în sfera de disponibilitate și influență a țărilor bogate cu care au avut relații tradiționale.

În multe situații, schemele de acordare a unor împrumuturi sau ajutoare pentru dezvoltare au puține lucruri în comun cu intenția autentică de stimulare a progresului economic din țările mai sărace. De exemplu, SUA, ca și UE, leagă acordarea ajutoarelor economice de angajarea țărilor receptoare în lupta împotriva

terorismului internațional, ceea ce, pe bună dreptate, naște acuzații referitoare la compromiterea neutralității, imparțialității și independenței asistenței umanitare.

Alteori, ajutoarele în bani sunt condiționate de achiziționarea unor produse de la națiunile donatoare, fapt ce poate părea lipsit de urmări negative donatorului, dar nu și receptorului nevoit să achiziționeze produse, de obicei mai scumpe decât cele de pe alte piețe. Beneficiarul nu-și poate exercita, deci, controlul total față de decizia de a cheltui, într-un fel sau altul, sumele primite ca ajutor. *Inter Press Service* estimează că acordarea unui ajutor economic legat (condiționat) diminuează valoarea sa reală cu valori cuprinse între 25 și 40%. Știind acest lucru, unele țări, cum sunt Norvegia, Danemarca, Olanda sau UK au avut în vedere ca, în ultimii ani, cam 90% dintre ajutoarele pe care le-au acordat altor state să fie necondiționate. Prin asemenea modalități, dar și prin intermediul altor tipuri de tranzacții comerciale sau al acordării unor ajutoare condiționate, **mai mulți bani sunt transferați de la țările sărace la cele bogate, decât de la cele bogate la cele sărace. Raportul de schimb este cam de unu la patru.** Adică, în timp ce țările sărace primesc de la cele bogate un ajutor în jur de 50–55 miliarde \$/an, cele bogate primesc de la cele sărace, cam 200 miliarde \$/an (Kofi Annan, 2003).

Pentru țările dezvoltate, acordarea unor ajutoare economice țărilor mai sărace este, în primul rând, o problemă politică și nu o dificultate economică. SUA, de exemplu, nu și-a încălcat angajamentele asumate în cadrul ONU din motive economice, de vreme ce, în ultimii ani, și-a putut permite mărirea cheltuielilor militare cam cu 100 miliarde de \$/an. Nici UE nu se confruntă cu reale dificultăți economice, de vreme ce acordă subsidiile sectorului agricol din țările membre, în valoare de 35/40 miliarde \$ SUA/an, deși impune altor state să elimine subsidiile din toate ramurile economiei și să-și liberalizeze piețele agricole interne, pentru competitorii străini. Cât despre SUA, aceasta acordă subsidiile fermierilor săi în valoare de 190 miliarde \$/an, deși pe plan extern promovează o ideologie ultraliberală în domeniul liberalizării piețelor agricole.

Crize sociale și conflagrații internaționale repetate, ca efect direct al aplicării unor relații de schimb economic (neo)liberale. Rațiunile înființării Fondului Monetar Internațional, ca și a Băncii Mondiale

În ultimele cinci, șase decenii, multe națiuni au făcut eforturi disperate de a ieși din cercul vicios al sărăciei. În numeroase cazuri, eforturile respective au luat expresia contractării unor împrumuturi pentru dezvoltare cu unele instituții financiare internaționale. Țările respective au mizat, astfel, pe buna credință și pe misiunea instituțiilor respective de a promova, în primul rând, dezvoltarea economică a țărilor solicitante. O asemenea convingere izvora, în principal, din cunoașterea rațiunilor înființării instituțiilor respective. Iată câteva informații relevante privind emergența acestor rațiuni.

O retrospectivă istorică sumară arată că totul a început o dată cu afirmarea primelor inițiative economice ale sistemului colonialist/mercantilist. Adam Smith, prin lucrarea *Avuția națiunilor* (1776), a dezvăluit spolierea economică imensă

practicată de puterile imperiale, pe seama țărilor de la periferia imperiului. Când în justiția grosieră a politicilor mercantile a fost demascată, sistemul colonial a început să-și mai restrângă aria, vechea retorică fiind înlocuită însă cu cea a *liberalizării comerțului dintre națiuni* (A. Shah, 2005). Dar cât de echitabil poate fi un comerț „liber” între națiuni care, vreme de decenii, sau poate, chiar, secole au angajat relații de schimb profund inechitabile, ce au dus la îmbogățirea unora, pe seama sărăcirii sau menținerii în sărăcie a celorlalte?! Națiunile care, la începutul secolului al XX-lea, promovau *ideologia (ultra)liberală în comerțul internațional*, dețineau deja o bază economică fermă, realizată prin megaprofiturile obținute din exploatarea țărilor exportatoare de materii prime din Africa, Asia și chiar Europa de est.

Dominația, timp de peste un secol, a ideologiei liberale, în sfera politicilor naționale din spațiul euro-atlantic, dar mai ales, în aceea a politicilor comerciale internaționale, a constituit, de fapt, cauza majoră a crizei economice din anii '30. De altfel, viciul de fond al opțiunii pentru aplicarea ideologiei liberale în politicile comerciale internaționale a fost semnalat, întâi, prin depresia economică din anii 1873–1895, când s-a manifestat prima criză de mari proporții a afacerilor capitaliste mondiale.

După criza din '29–'33, *John Maynard Keynes* a publicat modelul de dezvoltare ce-i poartă numele, potrivit căruia *guvernele statelor capitaliste erau chemate să reglementeze mai consistent viața publică și chiar viața economică, spre a asigura o dezvoltare mai echitabilă în interiorul națiunilor, dar și la nivel mondial.*

După al doilea război mondial, *modelul keynesian* a stat la baza structurării a ceea ce astăzi înțelegem prin *sistemul economic mondial centrat pe economia occidentală*. După război, *planul Marshall* a sprijinit masiv reconstrucția Occidentului, acordând importanță aproape egală investițiilor în economie, educație și sănătatea publică, așa cum, de altfel, s-a procedat și în SUA, sub administrația Roosevelt (perioada *New Deal*-ului).

În contextul respectiv, în anul 1944, au luat ființă și *instituțiile de la Bretton Woods* – **Banca Mondială (BM)** – denumită, inițial, **Banca pentru Reconstrucție și Dezvoltare** – și **Fondul Monetar Internațional (FMI)** – proiectarea acestora pornind de la ideile lui Keynes, ce recomandau **reglementarea fluxurilor de capital la nivel internațional, în vederea prevenirii izbucnirii unor noi conflicte armate la nivel mondial, din cauza lipsei de resurse economice pentru dezvoltare, ori din cauza unor probleme legate de serviciul datoriei externe.** Se recunoștea astfel, că, de fapt, cele două războaie mondiale au avut ca miză dobândirea unor avantaje în gestionarea resurselor economice și a piețelor internaționale, de către marile puteri economice ale timpului, în frunte cu Germania.

Cu toate acestea, la înființare, FMI și BM nu aveau, nicidecum, în vedere influențarea, în vreun fel, a politicilor economice ale guvernelor ce aveau să

solicite împrumuturi. Ideile ce au stat la baza fondării acestor instituții nu au avut nimic în comun cu practicile de dirijism economic dur practicate, vreme de peste o jumătate de secol, de aceste instituții, față de statele ce au solicitat ajutor.

În perioada de început a activității FMI și BM, ideologiile dominante în țările occidentale erau creștin-democrația, social-democrația și alte tipuri de ideologii de centru-dreapta sau centru-stânga. În epoca respectivă, **asumarea unei ideologii neoliberale devenise de neconceput, deoarece ideologia liberală dusesse deja lumea, de mai multe ori, în pragul falimentului economic și al conflictului politic armat.** Ori, la momentul respectiv, nimeni nu mai dorea să repete asemenea experiențe. Idei potrivit cărora piața ar trebui lăsată să funcționeze sută la sută liber, iar statul ar trebui să-și reducă voluntar și drastic rolul în economie, dând mână liberă corporațiilor, eventual suprimând inițiativele sindicale, ca și *ideea că ar trebui să se acorde cetățenilor, mai curând, mai puțină decât mai multă protecție socială* – erau cu totul străine timpurilor respective (George Susan, 1999).

Dar pe măsură ce marile corporații și marile state, ce contribuiau masiv la susținerea financiară a instituțiilor respective, și-au văzut profiturile diminuate, ca urmare a adoptării unor ideologii politice mai de centru, **neoliberalismul economic a fost repus în discuție și aplicat nu numai între granițele anumitor state care, de bine de rău, rezolvaseră, în mare parte, problemele sărăciei extreme, ci și la nivelul politicilor internaționale, adică în relațiile dintre țările bogate și cele sărace.** Debutul unei asemenea epoci a avut loc în Chicago, odată cu publicarea operelor lui *Friedrich von Hayek* și *Milton Friedman*. În fapt, neoliberalismul promovat de aceștia, ca și cel actual, promovat prin politicile BM sau FMI apelează, în esență, la aceleași argumente teoretice și la aceleași rațiuni economice ca pe vremea lui Adam Smith, cu deosebirea că argumentele actuale sunt, poate, ușor cosmetizate, printr-o retorică ceva mai prietenoasă (A. Shah, Global Issues, 2005).

Consensul Washington și politicile de reajustări structurale impuse, în prezent, țărilor cu dificultăți de dezvoltare economică

Expresia cea mai sintetică a doctrinei neoliberale, ce guvernează, în prezent, spațiul relațiilor economice internaționale, este cuprinsă în așa-numitul *Consens Washington*, care reprezintă o înțelegere între conducerea SUA și câteva instituții financiare internaționale, în vederea dominării economice a lumii. Această înțelegere urmărește să impună țărilor vulnerabile economic un *program de reajustări structurale*, bazate pe următoarele principii: liberalizarea comerțului și a finanțelor internaționale, prin eliminarea oricăror măsuri protecționiste, susținerea liberalizării piețelor, prin suspendarea oricărui control exercitat de guvernele autohtone asupra prețurilor și tarifelor, atingerea macrostabilității economice, prin diminuarea inflației și privatizare. **Deciziile adoptate de promotorii acestui curent de gândire au un impact deosebit asupra ordinii economice și sociale globale, cu efecte devastatoare pentru țările cu venituri mici și medii.**

Analiștii sociopolitici cei mai radicali nu ezită să numească această concentrare de putere drept *guvernul mondial de facto*, ce ar corespunde *noii vârste*

(*etape*) imperialiste a țărilor, cu vechi, dar bine disimulate reflexe coloniale (N. Chomsky, 1999). Principalii arhitecți ai deciziilor adoptate în cadrul *Consiliului Washington* sunt stăpânii marilor corporații și liderii instituțiilor deja menționate, alături de care participă, adesea, și conducerea Organizației Mondiale a Comerțului (fosta organizație GATT – Acordul General asupra Tarifelor și Comerțului), precum și NAFTA (Acordul Comercial Liber Nord-American). În prezent, aceste instituții reprezintă **principalul centru de decizie, privind atât dinamica și structurile economiei mondiale** cât și ideile dominante ce trebuie să ocupe și, respectiv, dirijeze, gândirea și opinia publică mondială.

Apariția unor asemenea concentrări ale puterii politice și economice mondiale nu constituie un fenomen nou în lumea noastră. În trecut, reprezentanții unor asemenea structuri au fost autorii nefastelor experimente politico-economice, aplicate pe zone mai largi sau mai restrânse ale planetei. Nevoia de a observa consecințele efectuării unor diferite experimente politico-economice la nivel macrosocial a justificat, în opinia cinicelor personaje ce le-au proiectat și dirijat din umbră, suferința imensă a mai multe generații din țări ale Americii Latine, Europei centrale și de est sau Asiei. Între concluziile remarcabile ce au decurs din respectivele experimente se află și aceea că, întotdeauna, cei care le-au proiectat și pus în aplicare au avut de câștigat de pe urma lor, în timp ce populațiile-cobai, în toate cazurile, au avut de suferit.

Un mare experiment de acest tip a fost cel aplicat în India, prin ocupația engleză, în urmă cu 200 de ani. După 40 de ani de ocupație, Anglia s-a retras din India, sub presiunea extraordinară și fără precedent a revoluției non-violente declanșate de Indira Ghandi. În urmă a rămas o Indie istovită, care parcă și-a pierdut orice reflex de a mai ieși din sărăcie. Cu toate acestea, experimentul respectiv nu a fost niciodată considerat un eșec, deoarece au existat și persoane, instituții sau grupări sociale care au avut de câștigat de pe urma lui, atât în India, cât, mai ales, în Anglia.

Un alt experiment a fost cel din Brazilia, unde începând din anul 1945, SUA a inițiat un așa numit *program de dezvoltare industrială*. În contextul respectiv, până în anul 1988, profiturile investitorilor străini s-au triplat, în timp ce salariile muncitorilor, care deja erau la cel mai scăzut nivel din lume, au mai scăzut cu 20%. Despre anul 1989 se afirmă că a constituit „anul de aur” pentru economia latino-americană, fără a se specifica însă foarte puținii beneficiari *de facto* ai conjuncturii respective. Exploatând, în condiții inumane, forța de muncă din țara respectivă, SUA a facilitat, astfel, îmbogățirea peste orice închipuire a câtorva personaje, în timp ce două treimi din populația Braziliei trăiește și în prezent în condiții de subnutriție severă. Un experiment similar a avut loc și în Mexic (Chomsky N., 1999).

Cât despre experimentul socialist impus țărilor central și est europene, ce să mai spunem, acesta constituie un fapt larg cunoscut, atât în ceea ce privește efectele lui economice cât și cele sociale. Mai nou, se pare că **în aceeași logică a experimentului se înscrie și revenirea la economia de piață a acestor țări**, în condițiile în care instituțiile *Consensului Washington* dirijează cu *mână forte*

principalele evoluții socioeconomice din spațiul respectiv, prin acordarea unor împrumuturi dur condiționate. Însă, Europa de est s-a săturat de realitățile falimentului socialist și a optat pentru noul tip de dirijism, prin care i se impun restructurări economice dintre cele mai bizare, care în România, ca de altfel și în alte țări est europene, au reușit să adâncească sărăcia egalitară moștenită din epoca socialistă.

În fond, de-a lungul ultimului secol, **singurele zone din lume unde s-a produs o dezvoltare economică reală, liberă și durabilă au fost Europa de vest, SUA și Japonia.** Aceste zone nu au cunoscut niciodată și sub nici o formă jugul cuceririlor coloniale, sau impunerea voinței economice a altor țări. Aceste zone însă, direct sau mediat, au contribuit, în diverse etape și sub diverse forme, la parazitarea social-politică și economică a altor zone ale lumii. Statele respective însă întotdeauna au reușit să se dezvolte, încălcând, cu bună știință, regulile jocului propovăduit altora, dar exceptat când au fost la mijloc propriile interese. Această afirmație este valabilă pentru toate țările dezvoltate cuprinse, geografic, între Anglia și actualele țări cu creștere economică din Asia de Est, inclusiv SUA, în primul rând, în ceea ce privește protecționismul economic. De altfel, **SUA este inițiatorul și liderul politicilor protecționiste pe plan mondial, dar și al impunerii liberalismului economic pe plan internațional** (politicile de monopol nu au fost inițiate în țările subdezvoltate), al neamestecului guvernelor în economie (deși guvernul SUA, ca și cele din țările Europei de vest, sunt vestite pentru controlul sever, dar disimulat, aplicat în toate domeniile economiei, prin intermediul reglementărilor fiscale, al subvenționării diverselor sectoare, prin acordarea unor facilități privind regimul de proprietate ș.a.).

Expresii concrete ale impactului aplicării (neo)liberalismului în relațiile economice internaționale, asupra fenomenului sărăciei

- O analiză pe termen lung asupra *trendului* distanței dintre cele mai bogate și cele mai sărace națiuni arată că aceasta era de 3/1, în anul 1820, 11/1, în anul 1913, 35/1, în anul 1950, 44/1, în anul 1973 și de 72/1, în anul 1992 (UNDP, 1999).

- În anul 1960, 20% dintre cei mai bogați oameni ai lumii au realizat venituri de 30 de ori mai mari decât 20% dintre cei mai săraci; în anul 1997, decalajul respectiv era de 74 de ori mai mare (UNDP, 1999).

- *Cu cât o țară este mai săracă, crește probabilitatea ca datoriile sale externe să fie plătite de membri ai populațiilor autohtone, care nu au beneficiat în nici un fel de pe seama împrumuturilor contractate (New Internationalist, 1999).*

- 20% din populația lumii (aflată în țările bogate) beneficiază de produsele provenind din 82% din comerțul (exportul) mondial și de cele provenind din 68% din investițiile străine directe, în timp ce, cei mai săraci 20% oameni ai lumii, beneficiază doar de 1% din toate acestea (UNDP, 1999).

- PIB-ul aferent celor 48 de națiuni cele mai sărace ale lumii (un sfert dintre națiunile lumii) este mai mic decât avuția totală a primilor trei oameni cei mai

bogați ai lumii. În prezent, la nivel mondial, 5% dintre cei mai bogați dispun de un venit de 114 ori mai ridicat decât cel al celor mai săraci 5%, iar cei mai bogați 1% obțin venituri cât 57% dintre cei mai săraci (PNUD 2003, p. 282–284).

- În cadrul națiunilor cele mai bogate de pe pământ există cele mai mari decalaje între populația bogată și cea săracă (Corporate Watch 1997); 51 dintre cei mai bogați 100 subiecți de drept ai lumii sunt corporații (IPS, 1998).

- Un miliard de copii trăiesc în sărăcie (adică unul din doi copii), la nivel mondial: 640 milioane nu beneficiază de un adăpost adecvat, 400 milioane nu au acces la o sursă de apă sigură, 270 milioane nu au acces la serviciile de sănătate, 10,6 milioane copii au murit în anul 2003, înainte de a atinge vârsta de 5 ani.

- În prezent, 1,3 miliarde oameni trăiesc cu mai puțin de 1 \$/zi (PPP), 3 miliarde – cu mai puțin de 2 \$/zi, 1,3 miliarde nu au acces la apa potabilă, 3 miliarde nu au acces la servicii de sănătate minime, iar două miliarde nu beneficiază de facilitățile de consum oferite de energia electrică (Wolfenson J., 1998, PNUD, 2004); un miliard de oameni au intrat în secolul XXI analfabeți (UNICEF, 1999), în timp ce este nevoie de mai puțin de 1% din cheltuielile mondiale pe arme pe un an pentru a trimite fiecare copil al lumii la școală (New Internationalist, 1997).

- În prezent, veniturile sunt repartizate în proporții mult mai inegale, la nivelul tuturor țărilor, decât în interiorul țărilor cu cel mai ridicat grad de polarizare a veniturilor.

- Valoarea coeficientului Gini (care indică gradul de polarizare a veniturilor) pentru nivelul global este 66, în timp ce la nivel național, cea mai ridicată valoare a acestuia a fost de 63 (Botswana, în anul 1993). Valori ridicate ale indicelui Gini (peste 60) sunt realizate într-o serie de state africane, precum Nicaragua, Swaziland, Papua Noua Guinee ș.a. Dar veniturile populației sunt puternic polarizate și în țările latino-americane, Brazilia deținând recordul în acest sens (coeficient Gini – 60,7, în anul 1998).

- În Europa Centrală și de Est (inclusiv CSI), dintre cele aproximativ 400 milioane de locuitori, cca. 9,6% (24 831 mii) trăiesc în locuințe impropii. Această populație nu dispune de acces la instalații salubre de apă potabilă și nici de instalații sanitare în interiorul locuințelor – fapt care mărește mult riscurile de morbiditate și mortalitate. Aceste probleme tind să se agraveze, o dată cu creșterea gradului de urbanizare și cu creșterea demografică.

- Proiecțiile ONU susțin că, în intervalul 2000–2010, 85% din creșterea demografică a lumii va avea loc în mediul urban din Asia, America Latină și Africa, transformând orașele din numeroase țări într-un mediu extrem de vulnerabil și riscant (PNUD, 2003, p. 127).

- O clasificare a statelor lumii, pe criteriul celor mai relevanți indicatori socioeconomiци aferenți *intervalului anilor 1980–2000 – considerată perioada globalizării*, a pus în lumină următoarele fenomene:

- în perioada globalizării, s-a produs o scădere a ratelor creșterii economice mai accentuată decât în perioada anilor 1960–1980, pentru toate statele lumii;

- progresul indicatorului *speranța de viață* s-a redus, pentru patru din cele cinci grupe de state conturate în urma clasificării; în prima grupă însă, *speranța de viață* a crescut de la 69 la 76 de ani;
- progresul privind scăderea mortalității infantile a fost, considerabil mai redus, în perioada globalizării, decât în celelalte două decenii anterioare;
- progresul privind creșterea nivelului de educație și alfabetizare a fost mai redus în perioada globalizării, decât în cele două decenii anterioare (Weisbrot M. ș.a., 2001).

Reajustările structurale ale economiilor statelor îndatorate și creșterea premiselor de adâncire a sărăciei

Fondul Monetar Internațional, ca și *Banca Mondială*, sunt două instituții internaționale (cu vocații globaliste), adesea chemate să vină în sprijinul ieșirii din sărăcie a națiunilor. Percepția generală este însă că, de fapt, aceste instituții nu fac decât să contribuie la adâncirea suferinței popoarelor din țările respective, prin faptul că acordând unele împrumuturi guvernelor la putere, le condiționează, astfel, să opereze ajustări structurale ale economiei, suportate masiv prin reducerea cheltuielilor sociale.

Crearea unor datorii externe constituie, de altfel, un instrument vechi și foarte eficient de manevrare a evoluțiilor din cadrul unor economii, obligându-le pe acestea să participe la jocul economic global, în interesul creditorilor.

Deși FMI, ca și alte organizații internaționale, cum sunt, de exemplu, BM și OMC (care a înlocuit GATT la 1 ianuarie 1995, a preluat întregul aparat de relații al GATT plus cei 47 de ani de experiență internațională și cuprinde în jur de 500 de profesioniști înalt pregătiți și plătiți să aplice deciziile și politicile economice luate de *Grupul celor patru de la Seattle*, în absența oricărui control al națiunilor mediu-dezvoltate sau sărace), declară că nu dictează politicile economice și sociale sau obiectivele politice ale unor state suverane, afirmațiile lor sunt ușor de demontat. Totuși, puțini dintre cei direct afectați se încumetă să o facă, având în vedere interesele uriașe aflate în joc.

Trei principii ale GATT continuă să opereze și în cadrul OMC: *principiul clauzei națiunii celei mai favorizate* (adică produsele comercializate între țările membre GATT beneficiază de cei mai avantajoși termeni de comercializare care există în cadrul oricărei înțelegeri de comerț bilateral), *principiul potrivit căruia bunurile produse pe plan autohton sau în străinătate beneficiază de același tratament național* (acces egal pe piață), și *clauza de transparență*, care pretinde că orice protecție de ordin comercial trebuie să fie vizibilă și cuantificabilă ca un tarif.

O încercare recentă de transpunere, într-un cadru legal, a structurilor cronice de promovare a inegalităților economice dintre state, s-a produs în cadrul organizației internaționale *MAI – Înțelegerea Multilaterală privind Investițiile*, despre care *Business Week* a scris că este cea mai explozivă înțelegere privind termenii desfășurării unor activități de comerț de care s-a auzit vreodată. Actul concret al înțelegerii respective constituie un fel de „constituție pentru economia

globală” prin care OMC, BM, FMI, NAFTA și MAI interzic guvernelor acordarea de suport economic industriilor din țările mai slab dezvoltate, în condițiile în care subsidiile mascate acordate de țările dezvoltate propriilor industrii sunt notorii. În Japonia, de exemplu, patronii industriași dețin, în genere până în 30% din capitalul financiar investit, restul capitalului aparținând sectorului public. SUA, de exemplu, își susține industriile autohtone prin acordarea unor facilități fiscale, prin donații de terenuri, prin prestarea unor servicii firmelor industriale sub costul pieței, prin subsidierea unor categorii de salarii ș.a. Mai mult de o treime din cheltuielile guvernamentale ale SUA (aproximativ 448 miliarde \$) sunt dirijate spre subsidierea directă și indirectă a unor corporații de transporturi. Germania acordă și în prezent subsidii industriei miniere în valoare de 85 000\$/miner. Dar SUA aplică politici de embargo unui număr de 70 de state, care cuprind 66% din populația mondială. Alături de acestea, se pot da multe alte exemple de încălcare a așa-numitei legi a concurenței internaționale loiale (L. Karmatz ș.a., 1998).

Multă lume știe că Grupul celor patru de la Seattle (SUA, UE, Japonia și Canada) acționează, încă din anul 1981, ca un *comitet informal de dirijare a fluxurilor comerțului mondial*. Înainte de întâlnirile oficiale, publice din cadrul OMC, aceștia se întâlnesc în particular, convocându-i și pe responsabilii care contează ai marilor corporații economice transnaționale sau naționale. La aceste întâlniri private se hotărăște, de fapt, soarta comerțului mondial, luându-se deciziile cheie, în absența celor mai mulți dintre ceilalți reprezentanți ai statelor lumii. După adoptarea deciziilor respective este convocat un grup ceva mai larg, la care sunt reprezentate între 20 și 30 de state, cărora li se fac cunoscute deciziile adoptate în grupul restrâns. În final, cele 143 de state-membre ale OMC nu fac decât să discute formal și să valideze propunerile respective, care, în stadiul respectiv, au devenit aproape fapt împlinit (Smith J. W., 2000). Acesta este modelul de democrație practicat, efectiv, de statele ce constituie avangarda promovării instituirii unor regimuri politice democratice, în toată lumea.

Sărăcia globală generează multe dezbateri, în cadrul cărora, unii oameni de stat și oameni politici au tendința de a acuza guvernele țărilor sărace de guvernare deficitară, ce ar menține țările respective în sărăcie. În sprijinul impunerii unor asemenea convingeri în mentalul colectiv, se apelează frecvent **la serviciile unor oameni de știință de referință din cercetarea socială internațională.** Exemplele de acest fel pot fi nenumărate. Chiar de curând (10 iunie 2005), în România, a avut loc, în cadrul Academiei Române, seminarul intitulat *Guvernare responsabilă și transformare economică*, unde prof. dr. Hans-Jurgen Wagener (de la Europe University Viadrina, Frankfurt (Oder), Germania) a prezentat o comunicare cu același titlu, în cadrul căreia a relevat efectele devastatoare pe care o guvernare deficitară le poate induce în sfera menținerii în sărăcie a unor țări. Fără îndoială, calitatea guvernării influențează premisele creșterii bunăstării sociale, dar aceasta nu înseamnă nicidecum că statele care astăzi se bucură de un nivel ridicat al standardului de viață au ajuns la acesta doar

utilizând virtuțile unor bune acte de guvernare. O bună guvernare constituie o condiție necesară, dar nu și suficientă pentru atingerea unui înalt nivel de dezvoltare economică, dar determinante sunt, de fapt, condițiile economice de start, în demersul de creștere a bunăstării sociale. Despre istoria dură a felului cum au ajuns statele occidentale (oferite ca exemplu demn de urmat) la condiții de start atât de avantajoase pentru creșterea bunăstării sociale nu s-a rostit însă nici un cuvânt în seminarul respectiv. Adevărul este că politicile majore active la nivel global, ca și fluxul de resurse, sunt controlate și dirijate de oamenii de afaceri foarte bogați, care sunt departe de a înțelege efectele reale ale globalizării sau semnificația extraordinară a persistenței adâncirii sărăciei la nivel global.

La cel mai înalt nivel al politicii internaționale însă, **tendențele largi de denigrare și culpabilizare a guvernelor din țările sărace, se alimentează, cu bună știință, îndeosebi prin instituțiile mass-media.** Fiind în mare măsură privatizați, agenții mass-media devin direct interesați în promovarea intereselor celor care îi pot plăti mai bine, adesea prin intermediul comandării unor spoturi publicitare. De aceea, **mijloacele mass-media nu încurajează în mod real dezbaterile deschise pe problemele sociale și ecologice deosebit de grave generate prin acțiunile unor corporații naționale, transnaționale, sau chiar prin deciziile unor instituții financiare internaționale.** Interesul pentru maximizarea profiturilor face din agenții mass-media aliații naturali ai marilor corporații. De aceea, **mass-media este un suporter de bază al ideologiei globalizării prin mijloace neoliberale, lansând pe piață lozinci și spoturi publicitare aproape romantice cu privire la virtuțile forțelor pieței libere sau ale anumitor agenți economici.** Astfel, în timp ce mass-media este extrem de atentă la problemele și dificultățile sistemice cu care se confruntă, adesea, guvernele aflate la putere, acestea trec sub tăcere subiectele critice legate de marile afaceri. Ei atacă doar pasager și doar individual marii oameni de afaceri ce au uneori nechibzuința de a ieși în atenția publică prin aberațiile sau infrațiunile grosiere pe care le comit (v. cazul Enron, de exemplu) (A. Shah, iunie 2005).

În prezent, zeci de țări concurează pe o piață a exporturilor unde pot valorifica doar o gamă limitată de produse, ca urmare a politicilor protecționiste practicate de acele state occidentale ce predică neoliberalismul și măsurile antiprotecționiste, dar unor țări mai puțin dezvoltate.

Multe dintre țările mai slab dezvoltate sunt îndatorate la FMI și/sau BM, în vederea susținerii unor programe de dezvoltare, ce creează, într-un fel sau altul, avantaje tot țărilor dezvoltate cu care acestea intră în relații comerciale. Programele de finanțare acceptate de aceste instituții au fost însă în nenumărate rânduri aspru criticate, deoarece acestea au determinat, în fapt, **creșterea dependenței economice a națiunilor care au contractat împrumuturile respective față de bunăvoința țărilor dezvoltate,** în pofida faptului că aceste instituții continuă să pretindă că scopul lor suprem este acela de a acționa în interesul statelor

contractante și în sensul reducerii ariei de impact a sărăciei. Dar este larg cunoscut faptul că, **FMI nu consimte să acorde împrumuturi pentru a investi în domeniul social.** O populație înalt-educată, sănătoasă și bine hrănită pare a fi cea mai proastă investiție pentru instituții ca BM sau FMI.

Pe de altă parte, este larg cunoscut faptul că subvenționarea unor sectoare ale economiei ce pot să fie masiv nerentabile, la un moment dat, trebuie efectuată, dacă interesul general impune acest lucru, cu atât mai mult pe durata unor perioade de criză economică. O astfel de susținere poate deveni chiar o prioritate temporară, dacă se au în vedere trebuințele dezvoltării pe termen lung ale unei țări, sau supraviețuirea socială pe parcursul unei perioade de criză majoră, cum a fost tranziția recentă din estul Europei. **Pentru țările care au împrumutat bani de la FMI sau BM însă, returnarea datoriei externe a devenit prioritatea economică numărul unu, ce a surclasat toate celelalte priorități naționale.**

Politicile neoliberale promovate în prezent de BM și FMI, sub egida *Consensului Washington*, se referă, în mod deschis, la **reajustarea structurală a economiilor ce contractează astfel de împrumuturi** – reajustări ce au în vedere nu vreun interes de dezvoltare al economiilor în cauză, ci *perspectiva returnării împrumuturilor și mai ales dobânzilor contractate*, în termenii stabiliți.

Măsurile de reajustare structurală impuse de aceste instituții țărilor contractante de împrumuturi vizează, în special, *eliminarea subvențiilor*, ce permit susținerea prin bani publici, pe termen mai lung sau mai scurt, a diverselor sectoare economice, sau a unor sectoare de interes vital pentru normalitatea vieții sociale (cum sunt, de exemplu, serviciile de distribuire a unor utilități publice), *diminuarea drastică a fondurilor publice de investiții*, în primul rând, în sfera *serviciilor de sănătate și educație publică și în sfera asistenței sociale, adică exact în acele domenii ce trebuie susținute public, pentru ca populația săracă să poată supraviețui crizei economice.*

În multe cazuri, politicile internaționale și diverse interese determină deturnarea resurselor economice disponibile, dinspre satisfacerea trebuințelor domestice ale populației, spre a susține piețele occidentale. *Politicile și relațiile de putere existente la nivelul elitei proprietarilor de resurse economice (comercianți, bancheri, mari acționari ai unor holdinguri ș.a.) au dus la creșterea sărăciei și a ratei de dependență economică, dar sărăcia nu mai este demult doar o problemă economică, ci a devenit o problemă de politică economică.*

În concluzie, spirala sărăcirii țărilor care contractează împrumuturi de la FMI se instituie, prin impunerea unor măsuri de următorul tip:

– liberalizarea exploatarei unor resurse naturale și a comercializării pe piața liberă a acestora, la prețuri dezavantajoase pentru țările exportatoare; asemenea politici duc la creșterea ofertei totale de materii prime și materiale de pe piața mondială, ceea ce determină scăderea prețurilor și, implicit, exportarea unor cantități mărite de către țările constrânse să-și achite datoriile contractate cu FMI și BM; un asemenea fenomen, pe lângă alte efecte nedorite, mărește la cote alarmante presiunea asupra mediului natural;

- diminuarea implicării statelor în economie și încurajarea privatizării, chiar când în statele respective nu există condițiile necesare efectuării unor privatizări avantajoase, mai ales în ceea ce privește obiectivele economice de interes strategic;
- impunerea unor clauze de ridicare a măsurilor de protecționism economic, dezavantajând astfel, masiv, inițiativele economice autohtone, în vederea lărgirii piețelor libere, spre avantajul statelor cu economii dezvoltate;
- devalorizarea monedelor naționale (generarea hiperinflației), creșterea galopantă a ratelor dobânzilor și implicit, diminuarea puterii de cumpărare a consumatorilor de bunuri și servicii;
- eliminarea brutală a subsidiilor publice din unele sectoare economice, pentru care se recomandă o restructurare treptată, mai puțin traumatizantă social;
- realizarea unei așa-numite *flexibilizări a piețelor muncii* – echivalentă, de fapt, cu creșterea șomajului și diminuarea prețului forței de muncă; aceasta permite acumularea unor mari profituri de către investitorii ce investesc în țările mai sărace;
- în urma creșterii instabilității economice, acumularea de capital în țările sărace devine mult mai volatilă, ceea ce a contribuie masiv la accentuarea sărăciei și deci, la accentuarea dependenței țărilor sărace de cele bogate;
- introducerea/suspendarea unor reglementări/standarde vizând unele performanțe economice, cu efect în sfera selectării (favorizării) anumitor investitori străini sau a anumitor exporturi/importuri de produse;
- obligarea guvernelor la diminuarea drastică a cheltuielilor proprii, ca și la diminuarea cheltuielilor în sfera educației, sănătății publice și a sectorului social; culpabilizarea sub diverse forme a acestora pentru lipsa de performanță a economiilor pe care le guvernează, în condiții de impunere din afară a unor măsuri de guvernare;
- obligarea națiunilor contractante de a-și ajusta moneda națională cu referire la monedele unor țări dezvoltate – în general, la dolar, în condițiile în care, stabilitatea ratelor de schimb costă foarte mulți bani; costurile respective sunt suportate însă de agenții economici ce realizează economii pe scară mai redusă, care sunt, în general, mai puțin avizați în realizarea unor speculații bursiere sau bancare;
- deteriorarea stabilității economice în țările care au contractat împrumuturi cu FMI și BM a determinat retragerea investitorilor străini, ceea ce a accentuat spirala adâncirii sărăciei.

În unele țări au avut loc adevărate exoduri ale capitalului străin, ceea ce a determinat crize financiare extrem de acute, cum s-a întâmplat, de exemplu, în anii 1997, 1998 și 1999, în Brazilia, Mexic sau în Asia. De obicei, în asemenea cazuri, blamul public cade asupra guvernelor naționale, care sunt acuzate de incompetență în gestionarea crizelor multiple ce apar în economie ca și în spațiul social.

Ultima criză economico-financiară internațională, care a avut loc în intervalul 1997–1999, s-a datorat, în bună măsură, ajustărilor structurale agresive impuse de FMI numeroaselor țări ce au contractat împrumuturi, ca și gradului ridicat de dereglementare existent în cadrul economiilor în tranziție.

Astfel se explică faptul că, țări sărace sau mai puțin sărace, dar care s-au îndatorat la aceste instituții, au perceput, în ultima jumătate de secol, o acutizare și o adâncire a sărăciei. În România, de exemplu, impactul social al adâncirii sărăciei a fost resimțit îndeosebi prin precipitarea unor noi crize în sfera serviciilor publice de interes major, cum sunt sănătatea și educația, sau în distribuția unor utilități publice.

O parte a fenomenului adâncirii sărăciei din România, în ultimii ani '90, a fost contrabalansat, oarecum, prin resursele pe care România a reușit să le atragă, în procesul de pregătire pentru aderarea la Uniunea Europeană. La nivelul populației majoritare însă, resursele respective au fost aproape insesizabile, deoarece acestea au fost mobilizate prea puțin în sprijinul creșterii standardului de viață general.

BIBLIOGRAFIE

1. Annan Kofi, *Development funds moving from poor countries to rich ones, Annan says*, United Nations News Centre, Oct. 30, 2003.
2. Chomsky N., *Neoliberalism and the Global Order*, în *Profit Over People*, Seven Stories Press, USA, 1999.
3. Corporate Watch, *The Corporate Planet*, 1997.
4. George S., *A Short History of Neoliberalism: Twenty Years of Elite Economics and Emerging Opportunities for Structural Change*, Conference on Economic Sovereignty in a Globalizing World, Bangkok, 24–26 March, 1999.
5. IPS, *Holding Transnationals Accountable*, August 11, 1998.
6. Karmatz L., Labi A., Levinstein J., *Special Report „States at War”*, „Time”, Nov.9, p. 40–54, 1998.
7. Martinez E., Garcia A., *What is „Neo-Liberalism”?*, National Network for Immigrant and Refugee Rights, January 1, 1997.
8. New Internationalist, *State of the World*, 287, February, 1997.
9. New Internationalist, *Debt – The Facts*, 312, Mai, 1999.
10. PNUD, *Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului*, 2004.
11. Ramonet I., *EarthTimes.org.2000*, 1998.
12. Robbins R., *Global Problems and the Culture of Capitalism*, Allyn and Bacon, 1999.
13. Shah A., <http://www.globalissues.org/TradeRelated/Facts.asp>, feb.18, 2005.
14. Smith W. J., *Economic Democracy: The Political Struggle for the 21-st Century* (3rd ed.), 2000.
15. UNDP, *Human Development Report*, 1998.
16. UNDP, *Human Development Report*, 1999.
17. UNICEF, *The State of the World's Children*, 1999.
18. Weisbrot M., Baker D., Kraev E., Chen J., *The Scorecard on Globalization 1980–2000; Twenty Years of Diminished Progress*, CEPR, August, 2001.
19. Wolfenson J., *The Other Crisis*, WB, October, 1998.